

TIMBRO

*Nyckeln till trygghet:*

EN GOD START PÅ ARBETSMARKNADEN

Nima Sanandaji

TIMBRO • Mars 2014

*Om författaren*

NIMA SANANDAJI är tekn.dr. från KTH, författare och samhällsdebattör. Han är aktuell med boken *Renaissance for Reforms*, skriven tillsammans med Stefan Fölster, chef för Reforminstitutet.

© Författaren och Timbro 2014

ISBN: 978-91-87709-13-5

[www.timbro.se](http://www.timbro.se)

[info@timbro.se](mailto:info@timbro.se)

## Innehåll

Förord • 4

Sammanfattning • 5

Inledning • 6

Brist på enklare arbeten • 8

Varför har inträdet försvårats? • 10

Ökad näringsdynamik • 11

Vad är trygghet på en modern och rörlig arbetsmarknad? • 13

Värdet av en god start • 16

Inträde ger möjlighet att bygga upp humankapital • 18

Ärren från en trög start består • 20

Även välutbildade ungdomar förlorar på en trög start • 22

NATURLIGA EXPERIMENT VISAR PÅ NACKDELARNA MED SEN START • 22

Diskussion • 25

Referenser • 27

## Förord

Det finns ett egenvärde med trygghet på arbetsmarknaden. Individens och familjers upplevda välfärd relaterar nämligen inte bara till deras nuvarande inkomster, utan också förväntningar om framtida möjligheter till självförsörjning.<sup>1</sup> En svag ställning på arbetsmarknaden kan starkt bidra till social marginalisering.<sup>2</sup>

Arbetsmarknaden är tudelad i dag, somliga har aldrig upplevt varken arbetslöshet eller osäkerhet medan andra verkar kämpa i ständig uppförssbacke. Möjligheten att etablera sig på arbetsmarknaden är inte alla förunnad, och dessutom är utfallet beroende av social bakgrund. I den mån man gillar begreppet kan man uttrycka det som att arbetsmarknadens funktionssätt i dag förstärker klassamhället. Trygghet på arbetsmarknaden åtnjuts framförallt av den så kallade medelklassen, och steget dit är för somliga mycket stort.

De senaste åren har tryggheten debatterats flitigt, med fokus framförallt på vad som kallas för ”otrygga jobb”; vikariat, projektanställningar och bemanningsföretag. Och självklart kan det innebära otrygghet för en del att inte få en tillsvidareanställning om det är vad som önskas. Men debatten har sällan handlat om varför de här jobben uppstår. Dessutom har man ofta stannat vid att konstatera att tryggheten måste öka, utan att vidare undersöka vad som skapar trygghet.

I den här rapporten har Nima Sanandaji tittat närmare på just det, vad som skänker människor trygghet. I en tid när konkurrensen från omvärlden är knivskarp och företag tvingas till snabba byten så kanske inte tryggheten kan bestå i samma sak som den gjorde för 40 år sedan? Det visar sig att mycket hänger samman med den start man får i arbetslivet. Dessutom påverkas inte bara de som har svårt att få jobb, utan även arbetsmarknadens framtida insiders.

*Malin Sahlén*

Nationalekonom och ansvarig för samhällsekonomiska frågor på Timbro

---

<sup>1</sup> Se exempelvis Viktor (2011).

<sup>2</sup> Vilket bland annat belyses i Ferrie et al (1999); Reine, Novo & Hammarström (2004); Fougère, Kramarz & Pouget (2009), samt Grönqvist (2011).

## Sammanfattning

Trygghet spelar en central roll på arbetsmarknaden, bland annat genom att påverka benägenheten att investera i långsiktig kompetensutveckling. Samtidigt ökar utmaningen att skapa trygghet på enskilda arbetsplatser. Anledningen är att teknologiska förändringar, ökad specialisering och global konkurrens medför att olika företags och branschers förutsättningar snabbt kan förändras. Denna rapport belyser att välbefinnande och trygghet inte framförallt påverkas av anställningsformen i sig, utan av individuella särdrag och preferenser. Tryggheten på den moderna arbetsmarknaden finns alltmer i personlig kompetensutveckling samt möjligheten att finna nya anställningar.

Framförallt riktas fokus på möjligheten för unga personer att etablera sig i arbetslivet. De flesta ungdomar i Sverige kommer, trots alla hinder, till slut i arbete. Därmed blir de framtida insiders, till skillnad från outsiders som inte lyckas få fäste på arbetsmarknaden. Ett vanligt antagande är att insiders i motsats till outsiders får ökad trygghet av stela strukturer på arbetsmarknaden. Aktuella studier visar dock att en trög start i arbetslivet spelar en avgörande roll också för insiders. En trög start ger framtida ärr i form av ökad risk för arbetslöshet för lågutbildade grupper, medan högutbildade i stället får lägre inkomster och långsammare karriärutveckling. Effekterna av sent inträde på arbetsmarknaden kvarstår så länge som 10–20 år framåt i tiden. Ökade möjligheter till en tidig start kan alltså främja tryggheten och inkomsterna för insiders likväl som outsiders.

Det finns goda skäl att röra sig mot en arbetsmarknad där lagstiftning och lönesättning stimulerar till en smidig start på arbetslivet. På den svenska arbetsmarknaden sker ofta ungas inträde via jobb som förmedlas via personliga kontakter. Strukturella förändringar som gör det lättare att få ett första jobb kan i synnerhet gynna ungdomar som inte kan få anställningar via bekanta och familjemedlemmar. Därmed kan reformer jämna ut livschanserna mellan ungdomar som har olika socioekonomisk bakgrund.

## Inledning

Trygghet spelar en betydande roll för människor, inte minst på arbetsmarknaden. Arbetsgivare förlitar sig på medarbetare som kan bidra till verksamheternas långsiktiga utveckling. Därför behöver arbetsgivare tryggheten som uppstår genom välfungerande anställningsrelationer. Arbetsgivare som riskerar förlora nyckelmedarbetare till konkurrenterna hamnar i en otrygg situation där de får svårt att planera för framtiden. Anställda behöver trygghet på arbetsmarknaden för att känna att deras ekonomiska och sociala situation är stabil. Detta är ofta en förutsättning för att kunna köpa ett hem eller en bil, eller satsa på att bilda familj. Trygghet kan också påverka arbetstagarnas benägenhet att investera i personlig kompetensutveckling.

Samtidigt är trygghet på arbetsmarknaden ett komplicerat fenomen. Å ena sidan kan trygghet uppstå som resultat av långsiktiga arbetsrelationer. Å andra sidan kan trygghet relatera till möjligheten för både arbetstagare och arbetsgivare att gå från en anställningsrelation till en annan, med begränsad risk för exempelvis arbetstagaren att stå utan arbete. Det senare perspektivet är inte minst relevant på den moderna arbetsmarknaden, där en allt viktigare utmaning blir att matcha rätt personer med rätt jobb.<sup>3</sup>

I sammanhanget är det värt att hålla i minnet att arbetsmarknaden befinner sig i förändring. Ett illustrativt exempel är att mellan 1990 och 2009 så försvann 3 230 000 jobb i Sverige. Ändå växte näringslivet, eftersom 3 420 000 nya arbetstillfällen tillkom. Framförallt skedde tillväxten i små och medelstora företag, vilka skapade 300 000 nya anställningar. Det kan jämföras med de stora företagen vars samlade sysselsättning sjönk med cirka 120 000 arbetstillfällen.<sup>4</sup>

Under samma period fördubblades andelen anställda med eftergymnasial utbildning.<sup>5</sup> Det relaterar till den långsiktiga trenden mot en mer humankapitalintensiv samhällsekonomi. De krav på utbildningsbakgrund och individuella kompetenser som ställs på arbetsmarknaden ökar med tiden, i Sverige liksom i andra utvecklade ekonomier.<sup>6</sup>

En konsekvens av utvecklingen är att de företag som lyckas attrahera personer med rätt specialiserade färdigheter tenderar att nå ledande ställningar på sina marknader.<sup>7</sup> En annan konsekvens är att utbud och

---

3 Dessa olika perspektiv berörs bland annat i Teodorescu & Pettersson (2010).

4 Heyman, Norbäck & Persson (2013). Små och medelstora företag definieras som dem som har 3–199 anställda. Stora företag definieras som dem som har 200 eller fler anställda. En förklaring till förändringen är strukturförändringar där delar av existerande verksamheter i stora bolag har knoppats av, eller där service outsourcats. En annan är att nya strukturer ersatt gamla.

5 Ibid.

6 Vilket bland annat illustreras i Tählin (2007).

7 Se exempelvis Becker, Beauty & Huselid (2009) samt Crook et al (2011). Davenport, Harris & Shapiro (2010) visar att framgångsrika innovativa företag inte enbart förlitar sig på att locka till sig kvalificerade medarbetare, utan också kontinuerligt verkar för att vidareutveckla de anställdas färdigheter.

efterfrågan av arbetskraft får svårare att matchas. Som en underlagsrapport till Framtidskommissionen nyligen belyste så upplever många arbetsgivare att det är svårt att locka till sig medarbetare som har rätt kompetenser och erfarenheter.<sup>8</sup>

Samtidigt har utbudet av enklare arbeten, vilka inte kräver högre nivå av specialisering, minskat. Detta, tillsammans med en rad andra faktorer, har försvårat för unga människor att hitta sitt första arbete. Den svenska ungdomsarbetslösheten är hög och det vållar stora bekymmer för landets politiker.

Syftet med den här rapporten är att diskutera hur trygghet kan uppnås i en tid när arbetsmarknaden präglas av föränderlighet, när å ena sidan arbetstagare är allt mindre utbytbara mot varandra men där matchningen mellan arbetstagare och arbetsgivare ter sig allt svårare. Hur kan medarbetare känna trygghet i arbetslivet när jobb kommer och går i så snabb takt och när företag kan tvingas ställa om och snabbt anpassa sig efter nya förutsättningar? Och inte minst, hur påverkas tryggheten och möjligheten till trygghet när så många ungdomar möter svårigheter när de ska hitta sitt första arbete, givet att humankapitalet blir alltmer centralt?

## Brist på enklare arbeten

Bristande utbud av enklare arbeten är en utmaning i många moderna ekonomier. En utvärdering visar exempelvis att andelen jobb som inte kräver särskilda kvalifikationer närmast har halverats sedan mitten av 1980-talet i Storbritannien. Också bland deltidsjobb, som i regel har lägre kompetenskrav och därför ofta fungerar som inestegsjobb, har kravet på kvalifikationer snabbt förändrats. År 1986 krävdes inga särskilda kvalifikationer för 63 procent av deltidsjobben i Storbritannien. År 2012 hade siffran mer än halverats till 30 procent.<sup>9</sup>

Sverige har upplevt en snarlik utveckling. År 1974 var enbart 28 procent av samtliga anställda utbildade och i kvalificerade jobb. År 2000 hade siffran mer än fördubblats till 58 procent. Andelen lågutbildade i enkla jobb minskade samtidigt drastiskt från 48 till 11 procent av samtliga anställda.<sup>10</sup> Faktum är att Sverige har unikt få enklare arbeten. Som visas i figur 1 är andelen jobb utan krav på särskild yrkesutbildning lägre i Sverige än i något annat EU-land. Enbart 5 procent av de anställda i Sverige faller inom denna kategori, jämfört med EU-snittet på 9 procent.<sup>11</sup>

Att en ekonomi har få enklare jobb kan vara ett tecken på att den generella kompetensnivån är hög hos arbetskraften. I fallet med Sverige är en annan förklaring att personer med lägre erfarenheter och utbildningsbakgrund har svårt att träda in på arbetsmarknaden via lägre betalda anställningar. Det illustreras av att ungdomsarbetslösheten är flera gånger högre bland dem med förgymnasial utbildning jämfört med dem med högskoleutbildning.<sup>12</sup>

Bristen på enkla arbeten leder till att istället på arbetsmarknaden försvåras för ungdomar som inte bär med sig efterfrågade kompetenser från utbildningsväsendet. Det innebär också att ungdomar som väl lyckas komma i arbete har goda skäl att verka för att stärka sina kompetenser via inläring på arbetsplatser.

---

9 Felstead et al (2012). Fallet bland heltidsarbetande var mindre dramatiskt.

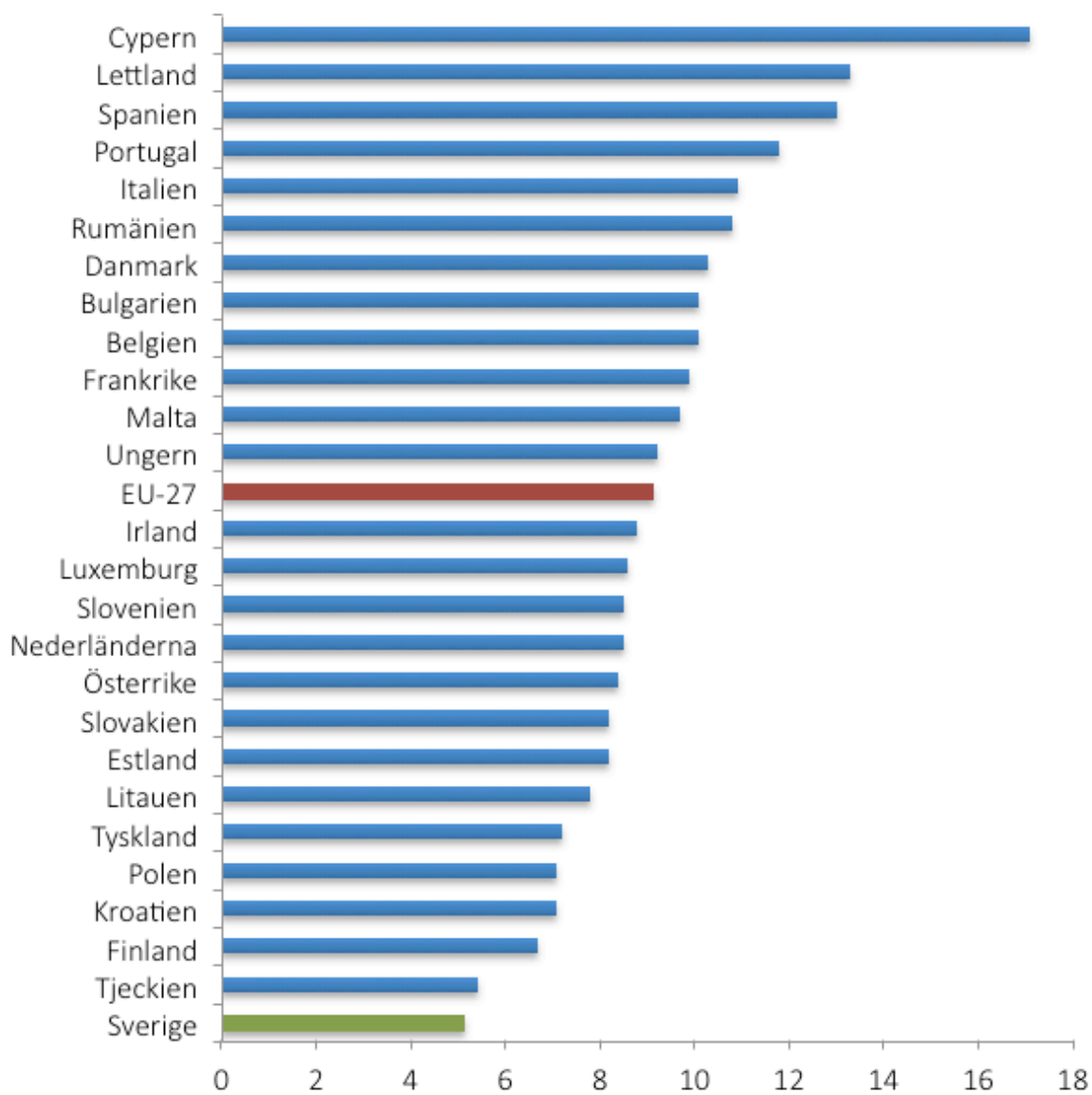
10 Tählin (2007).

11 Ekonomifakta (2013).

12 Oscarsson (2013). Se även Mascherini (2012).



Figur 1. Andelen jobb utan krav på särskild yrkesutbildning.



Källa: Ekonomifakta (2013).

## Varför har inträdet försvårats?

Flera förklaringar har lyfts fram till varför kompetenskraven har stärkts och tillgången på de enkla jobben har minskat. En historisk observation är att digitalisering har lett till att tekniska krav i arbetslivet har ökat.<sup>13</sup> En annan är att olika tekniker lett till mer utbredd automatisering av arbetsprocesser, vilket har lett till en polarisering av arbetsmarknaden.<sup>14</sup> Ökad internationell handel spelar också en viktig roll i sammanhanget. Handeln medför att välståndet och jobb möjligheterna överlag ökar. Samtidigt kan den också leda till att tillgången på vissa enkla arbeten, samt även en del kvalificerade, minskar på lokala arbetsmarknader.<sup>15</sup>

En ytterligare förklaring relaterar till de institutionella förutsättningarna på arbetsmarknaden. Lönestrukturen på svensk arbetsmarknad är kraftigt sammanpressad.<sup>16</sup> Detta är delvis ett resultat av de avtal som sluts mellan arbetsmarknadens parter. Indirekt kan det också påverkas av att skatter och ersättningsnivåer gör att arbete under en viss lönenivå kan löna sig mindre än bidrag.<sup>17</sup> Forskaren Michael Tåhlin drar slutsatsen att lönebildningen i Sverige skapar en situation där löneskillnaden mellan personer med högre och lägre kvalifikationer blir förhållandevis liten. För arbetsgivare blir det därmed ofta olönsamt att anställa personer med lägre kvalifikationer.<sup>18</sup>

I en genomgång av Eurostat studeras hur stor andel av inkomsttagarna i olika länder som har lägre löner. Låga inkomster definieras ofta som en nivå under eller vid två tredjedelar av den nationella medianlönen. I det genomsnittliga EU-landet arbetar 17 procent av de anställda för löner som är minst en tredjedel lägre än den nationella medianlönen. Sverige utmärker sig som ett undantag, eftersom knappt 3 procent har låglönejobb enligt den här definitionen. Det kan jämföras med 22 procent i Tyskland, 18 procent i Nederländerna eller 8 procent i Danmark.<sup>19</sup>

Bristen på enklare arbeten leder till svårigheter för många att träda in på arbetsmarknaden. En annan utmaning i den moderna ekonomin är att snabba förändringar kan medföra att förutsättningar för olika branscher snabbt ändras. Också personer som har trätt in och etablerat sig på arbetsmarknaden kan därför ställas inför behovet att söka sig till nya arbetsuppgifter och arbetsgivare.

---

13 Ett fenomen som observerades redan 1998 av Autor, Katz och Krueger (1998).

14 Autor (2010).

15 Lurweg (2010); Geishecker, Riedl & Frijters (2012).

16 Se t ex Jakobsson & Herin (2009).

17 Både direkta skatter på arbete och indirekta, i form av arbetsgivaravgiften, påverkar incitamenten.

18 Tåhlin (2007).

19 Eurostat (2012).

## Ökad näringsdynamik

En övergripande trend som präglar förutsättningarna på arbetsmarknaden berör teknologiska skiften och ökad konkurrens på marknaden. Något förenklat kan näringslivet sägas kunna växa på olika sätt. Antingen kan enskilda företag och hela branscher utvecklas genom att fortsätta växa inom ramen för existerande strukturer, eller så kan omvälvande nya tekniker och/eller arbetssätt införas som snabbt ändrar förutsättningarna på marknaden.

Som den kända ekonomen Joseph Schumpeter argumenterade redan 1942 bygger mycket av den långsiktiga utvecklingen i en marknadsekonomi på att gamla strukturer utmanas och ibland rentav förstörs. Genom kreativ förstörelse frigörs resurser för nya och bättre lösningar.<sup>20</sup> Modern forskning ger stöd för det perspektivet. Billigare, enklare eller nytänkande produkter och tjänster kan utgöra ”disruptiva innovationer”. Med det menas omskakande förändringar där gamla strukturer faller och ersätts av nya sätt att organisera ekonomin, ofta i form av nya företag.<sup>21</sup>

Ett exempel är hur finska Nokia och kanadensiska BlackBerry nyligen hyllades som två av världens mest framgångsrika teknikföretag, men båda snabbt föll efter i takt med att tryckkänsliga mobilskärmar blev populära. Ett annat exempel är hur AstraZeneca och andra stora läkemedelsproducenter fram tills nyligen hade en dominerande global ställning, men tvingats göra omfattande nedskärningar för att anpassa sig till förändrade omständigheter.

Liknande skiften kan förstås också påverka mindre högteknologiska verksamheter, vilka i regel påverkas av konkurrensen från de nya marknadsekonomierna runtom i världen. Produktionen av många enklare varor har med tiden kommit att ske i länder som Kina och Indien, snarare än som tidigare i rika västländer. Under senare tid har lönenivåerna i länder som Kina stigit samtidigt som tillväxtreformer spridit sig till nya länder. Nya uppstickarländer i Sydamerika, Afrika och Asien har kommit att konkurrera ut inte bara tillverkning i väst, utan också i länder som just Kina.

Strukturomvandlingar tycks med tiden ha kommit att spela en viktigare roll i ekonomin. En studie som tittar på den amerikanska ekonomin mellan 1960 och 2009 drar slutsatsen att signifikanta förändringar har skett i omsättningen av stora företag, i hur snabbt marknadsandelar förändras, i skillnaden i tillväxttakt mellan företag som ökar respektive minskar sina marknadsandelar samt andra mått på ökad ekonomisk dynamik.<sup>22</sup>

Strukturomvandlingarna behöver inte leda till att den totala arbetslösheten ökar. Däremot innebär de att företagets efterfrågan för arbets-

---

20 Schumpeter (2003/1942).

21 Se bland annat Christensen & Raynor (2003) samt Christensen, Grossman & Hwang (2009).

22 Liang, McLean & Zhao (2011).

kraft kan skifta snabbare än tidigare. Detta beror i sin tur delvis på att vissa tidigare framgångsrika verksamheter snabbt kan falla efter i konkurrensen, och behöva dra ned på personalvolymen eller ändra personalsammansättningen.

Såväl snabba teknologiska förändringar som ökad konkurrens och övergången mot ökat kunskapsinnehåll i samhällsekonomin är i förlängningen positiva fenomen. De bidrar till att öka välbefindandet samt till uppkomsten av nya arbetstillfällen. Sammanlagt medför dock dessa fenomen att förutsättningarna för trygghet på arbetsmarknaden förändras.

När förutsättningarna för en bransch eller en arbetsuppgift snabbt kan förändras blir det svårare än tidigare att koppla tryggheten till en specifik anställning på en specifik arbetsplats. I en föränderlig omvärld blir flexibla förutsättningar viktiga för att näringslivet ska kunna anpassa sig, så att existerande jobb kan leva kvar och nya arbetstillfällen växa fram. Det är viktigt att politiska lösningar förnyas i takt med att världen förändras. Detta talar för att vi bör fokusera mer på anställningsbarheten, eftersom det ger mer långsiktiga möjligheter för arbetstagarna och bättre möter näringslivets behov i en föränderlig ekonomi.

## Vad är trygghet på en modern och rörlig arbetsmarknad?

Vi lever i en värld som präglas av global konkurrens, och där specialisering är viktig för individers karriärmöjligheter. De personer som på olika sätt samlar kunskaper och kompetenser över livet kan minimera risken att deras färdigheter blir föråldrade. Därigenom stärker de sin långsiktiga anställningsbarhet.<sup>23</sup> En studie baserad på den tyska arbetsmarknaden visar att även personer med fasta anställningar löper högre risk för framtida arbetslöshet, om de inte deltar i kompetensutveckling. Anställda som upplever att deras kunskaper håller på att bli utdaterade kan å andra sidan genom högre inläring minska framtida risk för arbetslöshet.<sup>24</sup>

En annan tysk studie drar slutsatsen att ett nytt psykologiskt kontrakt har uppstått på arbetsmarknaden. Långvarig samverkan mellan arbetsgivare och arbetstagare har nu större fokus på att arbetstagarna utvecklar sina färdigheter på arbetsplatsen för att kunna möta skiftande krav.<sup>25</sup> Perspektiven tycks ligga i linje med utvecklingen på svensk arbetsmarknad, som har tydliga likheter med den tyska. Även tryggheten som är associerad med fasta anställningar med starka formella skydd relaterar således i stor utsträckning till kompetensutveckling.

Överlag tycks trygghet vara nära kopplat till just efterfrågade färdigheter.<sup>26</sup> Personer vars arbetskraft är högt eftertraktad tenderar att vara nöjda med sina anställningar, även i de fall då anställningarna inte medför starka formella skydd. Lågt välbefinnande och otrygghet är å andra sidan som regel associerade med svag förankring på arbetsmarknaden, även i de fall anställningsformen medför starka formella skydd.<sup>27</sup>

En arbetsmarknadsstudie baserad på svenska förhållanden indikerar att ”individer som har hög anställningsbarhet kan ha större möjligheter att ta kontroll över sitt arbetsliv”. De som upplever sig ha ett starkt fäste på arbetsmarknaden tycks nämligen vara mer villiga att byta jobb.<sup>28</sup> Mobilitet kan på sikt skapa starkare fäste på arbetsmarknaden för den enskilde, genom att främja bättre matchning mellan den enskildes färdigheter och arbetsplatsens behov. Ofta kan flytt mellan jobb dessutom vara ett sätt för anställda att flytta fram sina positioner i karriären, genom att exempelvis förhandla till sig högre lön. I Sverige är dock regelverket utformat enligt principen om att lång anställningstid ska ge trygghet åt den anställde, vilket kan antas motverka fast anställdas incitament att byta jobb.

---

23 Parker (2008).

24 Lurweg (2010).

25 Bernhardt & Krause (2013).

26 Emmenegger (2009).

27 Se forskningsgenomgång av Guest (2004).

28 Berntson (2010).

Också lyckoforskningen ger stöd för att personer som upplever låg trygghet på sin existerande arbetsplats kan må bättre av vetskapen att deras kompetenser värderas högt på arbetsmarknaden som helhet.<sup>29</sup> Ett annat stöd för samma tes ges av en studie på svensk arbetsmarknad. Där noteras att ”tidigare studier har funnit att alternativa anställningsformer är associerade med både försämrat och förbättrat välmående”. Slutsatsen i studien är att det är upplevelsen av jobbet, inte formen av anställningskontrakt, som påverkar hälsan.<sup>30</sup> Analys av svensk arbetsmarknad visar att stress och sämre hälsa kan komma av att inte ha ett starkt fäste på arbetsmarknaden samt av att inte ha den kontraktsform som man helst vill jobba inom.<sup>31</sup>

Intressant nog visar de internationella sambanden att ökad trygghet inte nödvändigtvis hör samman med långa anställningar. En studie från International Labour Organization undersöker sambandet mellan den typiska anställningsperiodens längd i olika länder med upplevd trygghet på arbetsmarknaden. Som visas i figur 2 så tyder sambanden på att upplevd trygghet i regel är lägre i länder med långa anställningsperioder.<sup>32</sup>

Resultaten är i linje med ett flertal granskningar som har visat att den danska allmänheten, som verkar på en arbetsmarknad med liberala regelverk, upplever lägre rädsla för framtida arbetslöshet. En förklaring tycks vara att Danmarks modell med ”flexicurity”, där en fri arbetsmarknad som skapar goda möjligheter att få nya anställningar, kombineras med offentliga skyddsnet och stöd för vidareutbildningar. Detta skapar en övergripande trygghet på arbetsmarknaden som kompenserar för risken att förlora jobbet.<sup>33</sup>

En fördel med flexibilitet på arbetsmarknaden är att det underlättar tidigt inträde på arbetsmarknaden. Som visas i nästa avsnitt visar aktuell forskning att detta kan spela en avgörande roll för ungdomars framtida livschanser.

---

29 Silla et al (2009).

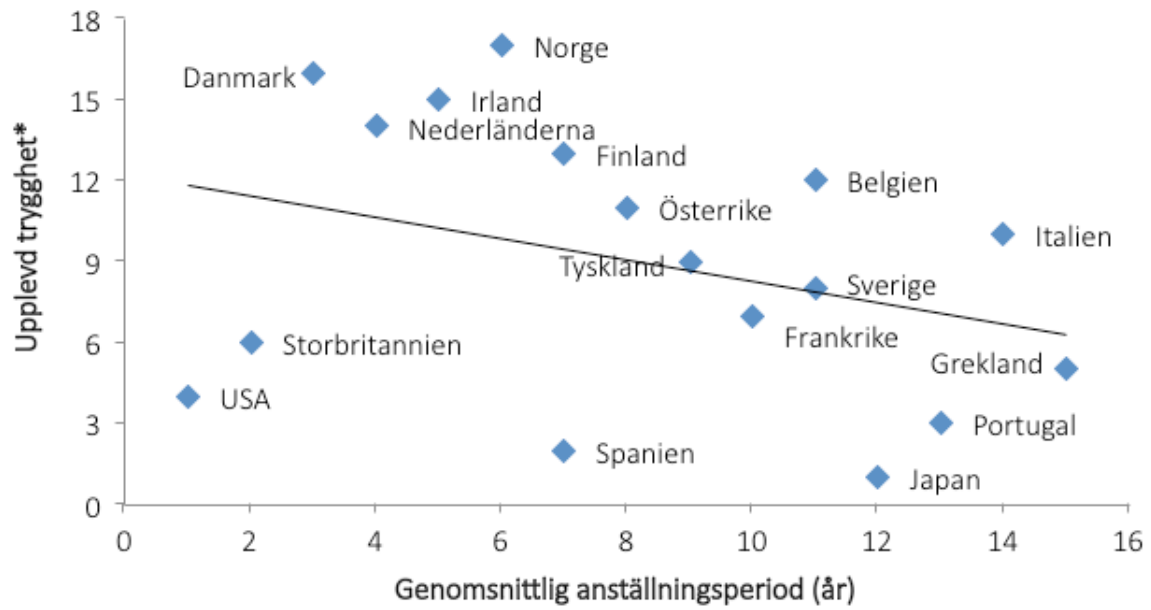
30 Bernhard-Oettel, Sverke & De Witte (2005).

31 Bernhard-Oettel, Cuyper, Berntson & Isaksson (2008).

32 Auer (2007).

33 Se exempelvis Madsen (2004) samt Andersen (2012). Som en rapport från Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU) belyser bygger den mer flexibla danska modellen på att livslångt lärande sker hos flera, snarare än en, arbetsgivare. Källa: Ulander-Wänman (2010).

Figur 2. Anställningsperiodens längd och upplevd trygghet.



Källa: Auer (2007). \*Auers ranking av länder där hög siffra motsvarar högre trygghet.

## Värdet av en god start

Ungdomsarbetslöshet kan medföra omfattande ekonomiska och sociala kostnader, för såväl de individer som upplever svårighet att komma i arbete, som för samhällsekonomin. Kopplingen mellan arbetslöshet och psykologisk ohälsa tycks exempelvis vara ännu starkare bland ungdomar än befolkningen som helhet.<sup>34</sup> Det är relevant att påpeka att dessa kostnader inte bara begränsar sig till den tid då de unga står utan arbete. En trög start i arbetslivet kan också få långsiktiga konsekvenser för tryggheten och etableringen på arbetsmarknaden.

Redan i slutet av 1970-talet och i början av 1980-talet pekade studier på att ungdomar som tidigt upplevde svårigheter att komma i arbete också senare i livet tenderade att ha en dålig ställning på arbetsmarknaden.<sup>35</sup> I en utvärdering av Ungdomsstyrelsen framkommer att utanförskap i tidig ålder har en stark koppling till utanförskap i senare skeden i livet, på arbetsmarknaden men också på andra samhällsområden.<sup>36</sup> En rad andra svenska och internationella studier når samma slutsats.<sup>37</sup>

I Storbritannien har djupintervjuer genomförts med unga män som upplevt långtidsarbetslöshet fem år innan intervjutillfället. En tredjedel av de tillfrågade var arbetslösa också när intervjun genomfördes. De övriga hade arbeten, men upplevde svårighet med att finna välbetalda och säkra anställningar. Individerna präglades av låga kvalifikationer och upplevde bara små förbättringar av sitt arbetsmarknadsutfall efter deltagande i arbetsmarknadsåtgärder.<sup>38</sup>

En begränsning med sådana studier är att de har svårt att skilja på orsak och verkan. Ungdomar som upplever svårighet att komma i arbete har ofta lägre kvalifikationer, exempelvis i form av betyg, eller svagare sociala nätverk, än de unga som lyckas få anställning. Att den förra gruppen har svagare förankring på arbetsmarknaden också senare i livet kan ha två förklaringar.

Den första förklaringen är att de faktorer som ledde till att individerna hade svag förankring tidigt i livet har bestått också senare. Dessa faktorer kan beröra alltifrån dåliga studieresultat till fysiska och psykiska funktionsnedsättningar eller uppväxt i en otrygg eller svag social miljö. Den andra förklaringen är att ungdomarna på grund av tidig arbetslöshet inte har kunnat bygga upp sina färdigheter på arbetsmarknaden och därför halkat efter.

När forskare beaktar individuella skillnader visar det sig att båda förklaringarna är relevanta. Som diskuteras längre fram i denna rapport visar det sig att tidig arbetslöshet i sig ökar risken för framtida svag för-

---

34 Reine, Novo & Hammarström (2004).

35 Se exempelvis Becker & Hills (1980).

36 Ungdomsstyrelsen (2005).

37 Se exempelvis Nordström Skans (2004); Gartell (2009), samt Angelin (2009).

38 Furlong & Cartmel (2004).



ankring på arbetsmarknaden. De ungdomar som inte tidigt kan bygga upp arbetserfarenheter löper på grund av detta en större risk för framtida arbetslöshet och hamnar dessutom efter i löneutvecklingen. ”Ärren” från en trög etablering på arbetsmarknaden tycks nämligen bestå.

## *Inträde ger möjlighet att bygga upp humankapital*

För unga personer är tidig kontakt med arbetsmarknaden viktig för att bygga upp det humankapital som krävs för senare karriärframgångar. Arbete kan understödja socialiseringen i en vuxenroll, bland annat genom att främja ansvarstagande och arbetsnormer. Tidig arbetserfarenhet förbereder unga för de krav som ställs på arbetsmarknaden. Skolelever som arbetar deltid vid sidan av studierna kan därmed inte bara förbättra sina färdigheter utan också förmågan att göra framtida karriärval.<sup>39</sup>

Tidig kontakt med arbetsmarknaden kan hjälpa de unga att utveckla starkare självförtroende, främja deras självständighet och introducera dem för lämpliga förebilder.<sup>40</sup> Exempelvis har det visat sig att arbetslivserfarenheter vid sidan av utbildning kan stödja social utveckling då ungdomar som arbetar måste skifta mellan olika roller, lära sig arbetsmarknadens normer och lära sig interagera med främlingar på ett smidigt sätt.<sup>41</sup>

Inträdet på arbetsmarknaden för unga sammanhör således inte bara med inläring av färdigheter som är specifikt användbara för särskilda yrken, utan ger också ett mer generellt humankapital, som i sig spelar en viktig roll inom olika yrkesroller. För de ungdomar som tidigt upplever svårigheter att komma i arbete finns alltså en påtaglig risk att hamna efter i uppbyggnaden av nödvändigt humankapital.

Det finns vidare stöd för att ungdomars självbild präglas av starten på arbetsmarknaden. Om arbetsmarknaden är svag kan unga bland annat få lågt förtroende för offentliga institutioner, liksom svag tilltro till värdet av egen prestation för framgång.<sup>42</sup> Att träda in på arbetsmarknaden när efterfrågan på arbete är svag kan vid sidan av arbetslöshet innebära att personerna hamnar i lägre kvalificerade arbeten än vad de annars skulle ha fått.

Anställningar med lägre kvalifikationsgrad bör förstås betraktas som ett betydligt bättre alternativ än att vara utan arbete. Men de kan också förväntas ha lägre värde för framtida arbetsuppgifter än investeringen i humankapital som erhålls genom mer kvalificerat arbete.<sup>43</sup>

Arbetslöshet är förstås i regel långt värre än att hamna i lägre kvalificerade anställningar. Under perioder av arbetslöshet begränsas inte bara uppbyggandet av humankapital. Det är också möjligt att humankapitalet i stället förstörs av passiviseringen och utanförskapet. Tidigare arbetslöshet kan signalera till arbetsgivare att en arbetssökande inte är

---

39 Patton (2001).

40 Mortimer et al (1994); Cunnien, MartinRogers & Mortimer (2009).

41 Mortimer et al (1996).

42 Giuliano & Spilimbergo (2009).

43 Gibbons & Waldman (2004).

tillräckligt kvalificerad, även i de fall där personen är det. Till sist kan de sociala nätverk som är viktiga för att komma i arbete urholkas eller minska i värde under en tid i utanförskap. Bristen på kontakter på arbetsmarknaden försvårar inträde i framförallt välbetalda anställningar.

En bild som ibland präglar samhällsdebatten är att framförallt svaga grupper och ungdomars inträde på arbetsmarknaden bör stimuleras. Även om rigida strukturer på svensk arbetsmarknad kan hämma inträdet för mer högutbildade grupper, så kommer ju dessa nästan alltid in i arbete till slut. Självklart är den viktigaste utmaningen att skapa bättre möjligheter för de grupper som löper störst risk för arbetslöshet. Samtidigt är en bra start mycket relevant också för dem med högre utbildningar.<sup>44</sup>

## Ärren från en trög start består

Vad händer med den individ som tillfälligt drabbas av arbetslöshet? En möjlighet är att denne snabbt kan återhämta sig från arbetslöshetsperioden och nå framgång på arbetsmarknaden. Kanske kan rentav upplevelsen med att vara arbetslös sporra till att arbeta extra hårt senare i livet för att undvika framtida arbetslöshet. Å andra sidan finns stöd för att de som exempelvis förlorar sina arbetstillfällen under en lågkonjunktur faller efter i konkurrensen på arbetsmarknaden. Därför kan de också flera år efter lågkonjunkturen uppleva lägre inkomster eller högre risk för att åter hamna i arbetslöshet. Individerna bär således med sig ärren efter perioder av arbetslöshet.<sup>45</sup>

En rad studier har visat att arbetslöshet kan leda till försämrade utsikter senare i livet, både i termer av lägre inkomster och högre risk för arbetslöshet.<sup>46</sup> En studie baserad på svensk data har följt alla arbetare som år 1987 förlorade jobbet eftersom deras arbetsgivare stängde ned verksamheter. Dessa personers arbetslöshet sammanföll således med att deras arbetstillfällen helt försvann, snarare än missnöje hos arbetsgivarna med de anställdas prestationer. Utfallet för dessa personer följs sedan fram till 1999.<sup>47</sup>

Forskarna finner att de personer som förlorade jobben på grund av nedläggning inte bara gick miste om inkomster och fick sämre ställning på arbetsmarknaden under de första åren. Även på längre sikt klarade sig gruppen sämre jämfört med andra anställda, framförallt genom högre risk för nya arbetslöshetsperioder vid ekonomiska nedgångar.<sup>48</sup> En del av förklaringen är sannolikt deras kortare anställningstid relativt personer utan arbetslöshetsbakgrund. Därmed missgynnas de av regelverken kring uppsägningar.

För ungdomar pekar studierna i olika riktningar. En brittisk studie visar exempelvis att unga kan återhämta sig snabbt från arbetslöshetsperioder, åtminstone så länge de bara tillfälligt varit arbetslösa.<sup>49</sup> Andra studier visar att framförallt unga män som tidigt drabbas av arbetslöshet löper större risk för arbetslöshet i vuxen ålder.<sup>50</sup> Forskning på amerikansk data har exempelvis funnit att unga mäns inkomster påverkas negativt av arbetslöshetsperioder, även 10 år efter att arbetslösheten inträffat.<sup>51</sup>

Data från Storbritannien visar att arbetslöshetsperioder för unga leder till sänkta löner så långt som 20 år framåt i tiden. Forskarna finner robusta resultat även efter att ha kontrollerat för faktorer som utbildning, region, individuella egenskaper och familjeförmögenhet. Tidig

---

45 Irons (2009).

46 Se bland annat Arulampalam (2001); Gregory & Jukes (2001), samt Gangl (2004).

47 Eliason & Storrie (2006).

48 Ibid.

49 Gregory & Jukes (2001).

50 Gregg (2001). Se även Scarpetta, Sonnet & Manfredi (2010).

51 Mroz & Savage (2006).

arbetslöshet visar sig leda till att inkomsten vid 42 års ålder sänks med 13–21 procent jämfört med om tidig arbetslöshet inte inträffat.<sup>52</sup>

Resultat från svensk arbetsmarknad pekar i samma riktning. I en publikation från IFAU studeras utfallet på arbetsmarknaden för alla svenska ungdomar som slutförde praktiska eller tvååriga gymnasieutbildningar mellan 1991 och 1994. De ungdomar som blev arbetslösa direkt efter gymnasiet löpte betydligt större risk att vara arbetslösa under de följande 10 åren.<sup>53</sup>

För att särskilja orsak och verkan jämförs i studien syskonpar. Dessutom kontrolleras för de skillnader mellan syskon som hänger samman med valt program, betyg och arbetslivserfarenhet under skoltiden. Även efter dessa justeringar består ett samband mellan misslyckat arbetsmarknadsinträde och dåligt utfall på arbetsmarknaden åtminstone 10 år efteråt. Effekten visar sig vara omfattande för såväl kvinnor som män, som för invandrare och infödda.<sup>54</sup>

En ny studie från IFAU följer den framtida risken för arbetslöshet och pension fram till 59 års ålder för nära 50 000 unga män som vid 18 års ålder mönstrade under 1969 och 1970. Det visar sig att ungdomsarbetslöshet hade en viss koppling till framtida risk för arbetslöshet och förtidspension även efter att hänsyn tagits till individindikatorer som intelligens, mental hälsa och anpassning till skolan.<sup>55</sup>

Sammantaget finns alltså tydligt stöd för att en trög start på den svenska arbetsmarknaden ”ärrar” ungdomarna, genom att leda till större risker för framtida arbetslöshet. I takt med att samhällsekonomin utvecklas mot större betydelse av specialiserat humankapital finns skäl att tro att denna effekt kan bli ännu viktigare.

---

52 Irons (2009).

53 För de ungdomar som upplevt tidig arbetslöshet, men som senare i livet undvikit att åter hamna i arbetslöshet, är effekten mer begränsad. Den senare gruppens inkomster vid 42 års ålder sänks med 9–11 procent jämfört med om de inte hade upplevt tidig arbetslöshet. Källa: Gregg & Tominey (2005).

54 Ibid. Samtliga grupper drabbas i ungefär lika stor utsträckning av tidig arbetslöshet. De individer som tidigt hamnade i arbetslöshet upplevde därmed 5 år senare 3 procentenheters högre arbetslöshet, nära 5 procentenheter lägre sysselsättning och 17 procent lägre inkomster.

55 Lundin & Hemmingsson (2013).

## Även välutbildade ungdomar förlorar på en trög start

Högutbildade personer klarar sig i regel bättre än andra grupper på arbetsmarknaden sett till såväl bättre inkomster, som lägre risk för arbetslöshet. Samtidigt tycks högutbildade som vid ung ålder hamnar i arbetslöshet missgynnas relativt starkt av detta i sin framtida karriär, relativt andra högutbildade.<sup>56</sup> En förklaring är att humankapital spelar en ännu större roll för just högutbildade individer, och humankapital förloras snabbt vid arbetslöshet.

En studie från IFAU visar att ovanstående resonemang har relevans för svensk arbetsmarknad. Studien följer samtliga examinerade från Stockholms och Uppsala universitet mellan åren 1991 och 1999. Det visar sig att arbetslöshet vid examen ”har ett starkt, bestående och negativt samband med den framtida inkomsten”. Individer som upplevde arbetslöshet vid examen hade fem år efter examen i genomsnitt 30 procent lägre årlig arbetsinkomst.<sup>57</sup>

Det samband som uppskattas av forskarna mellan tidig arbetslöshet och framtida inkomster är ungefär dubbelt så stort bland akademiker som bland gymnasieutbildade. Dessutom visar det sig att inkomstgapet som resulterar av tidig arbetslöshet med tiden avtar för gymnasieutbildade, men inte för akademiker.<sup>58</sup> Inkomsteffekten av tidig arbetslöshet kan således vara större för högutbildade, medan risken för framtida arbetslöshet är mera relevant för personer med kortare utbildning.

Under senare tid har forskare utnyttjat så kallade naturliga experiment för att särskilja orsak och verkan av att tidigt uppleva svårigheter på arbetsmarknaden, på det framtida karriärutfallet. Av förståeliga skäl kan ekonomer inte utföra faktiska experiment där en grupp ungdomar slumpmässigt väljs ut och hålls tillbaka i karriären, för att studera om gruppen senare i livet kan ta igen tappet. Däremot kan lågkonjunkturer sägas fylla samma roll.

### NATURLIGA EXPERIMENT VISAR PÅ NACKDELARNA MED SEN START

Ungdomar som börjar läsa en akademisk utbildning vet i regel inte i förväg om de kommer att utexamineras under lågkonjunktur eller högkonjunktur. Man kan säga att slumpen styr utfallet. Samtidigt finns inget skäl att tro att de som utexamineras under en lågkonjunktur i termer av individuella färdigheter, arbetsmoral etcetera, skulle skilja sig från de som utexamineras från samma studieprogram under högkonjunktur. Genom att jämföra dessa två grupper med varandra kan

---

56 Fares & Tinongson (2007).

57 Gartell (2009).

58 Ibid.

forskare lättare skilja ut orsak och verkan av tidiga svårigheter på arbetsmarknaden.

En annan studie följde runt 70 procent av de personer som studerade på collegenivå i Kanada mellan åren 1976 och 1995. Dessa individers arbetsinkomster studerades sedan under perioden 1982 till 1999. Författarna noterade att de som utexaminerades under lågkonjunktur i regel började arbeta inom sämre betalande företag, och först efter 8 till 10 år lyckades ta igen gapet efter examen genom att frekvent byta arbete. Framförallt drabbades lägre kvalificerade akademiker av tidigare arbetslöshet.<sup>59</sup>

De högkvalificerade akademiker i Kanada som trädde in på arbetsmarknaden under en period då arbetslösheten var 5 procentenheter högre än normalfallet fick cirka 7,5 procent lägre inkomster vid inträdet jämfört med motsvarande grupp som hade trätt in under normalt konjunkturläge. Efter fyra år hade skillnaden sjunkit till 2 procent av inkomsten. Lägre kvalificerade akademiker fick däremot hela 15 procent lägre inkomster vid inträde på grund av att de utexaminerades vid lågkonjunktur. Halva detta gap, cirka 7,5 procent, kvarstod även 10 år efter inträdet på arbetsmarknaden.<sup>60</sup>

I en studie riktades fokus på unga manliga högskolestudenter i USA som utexaminerades mellan åren 1979 och 1989. Även denna studie jämför studenter som utexaminerades under år präglade av hög respektive låg arbetslöshet. Analysen beaktade såväl arbetsmarknaden i USA som helhet, som i den delstat där studenterna examinerades. Dessutom kontrollerades för ungdomarnas bakgrund.<sup>61</sup>

Det visade sig att de som utexaminerades under år då den nationella arbetslösheten var en procentenhet högre än normalt upplevde en initial lönesänkning på mellan 6 och 7 procent, jämfört med dem som utexaminerades när arbetslösheten var normalhög. Effekten minskade långsamt med tiden. Även 15 år efter examen kunde en statistiskt signifikant löneskillnad på 2,5 procent noteras beroende på konjunkturläget vid examenstillfället.<sup>62</sup>

En studie baserad på amerikansk data visar att varje procentenhets ökning i den allmänna arbetslösheten vid året för examen hör samman med 5 procent lägre lön för de anställda. Effekten minskar över tid, men kvarstår 12–15 år efter inträdet i arbete. Intressant nog finner forskarna att de som utexaminerades i lågkonjunktur hade högre kvalifikationer än de som utexaminerades när konjunkturen var god.<sup>63</sup>

---

59 Oreopoulos, von Wachter & Heisz (2006).

60 Ibid. Med högkvalificerade menas den tiondel som hade högst förväntade inkomster vid examen (baserad på utbildningsbakgrund, det vill säga ämne som studerades samt högskola vid vilken studierna utfördes) medan lågkvalificerade refererar till den tiondel som hade lägst förväntade inkomster.

61 Kahn (2009).

62 Ibid.

63 Mansour (2009).

Naturliga experiment ger också stöd för att kvaliteten i arbetet för högkvalificerade personer kan påverkas extra negativt av en sen start. I en studie följs de personer som tog MBA-utbildningar vid prestigefyllda Stanforduniversitetet mellan 1960 och 1997. Det visar sig att de studentgrupper som utexaminerades vid år då möjligheten att få eftersökta investeringsjobb på Wall Street var goda inte bara under de första åren, utan så långt som 20 år senare gynnades av en god start i karriären.<sup>64</sup>

Sammanfattat finns omfattande stöd i den moderna forskningen för att en tidig start på arbetsmarknaden ger stora fördelar senare i livet jämfört med en sen start, framförallt för ungdomar som är välutbildade.

Som jämförelse kan exemplifieras med en studie baserad på data från den tyska arbetsmarknaden, där man följde utfallet för unga män utan högre utbildning. Det visade sig att de ungdomar som inträdde på arbetsmarknaden under lågkonjunktur erhöll en inkomst som var 3 till 6 procent lägre under de första fyra åren i arbete, jämfört med de som började arbeta under högkonjunktur. Sju år efter inträdet på arbetsmarknaden hade de personer som inträtt under lågkonjunktur tagit igen gapet. Här verkar effekten alltså vara både mindre och mer kortvarig.<sup>65</sup>

---

64 Oyer (2008).

65 Stevens (2007).



## Diskussion

En stabil ställning på arbetsmarknaden ger både regelbundna inkomster och en social kontext som många värdesätter i livet. Frågan är egentligen inte om man ska möjliggöra för människor att uppleva trygghet, utan hur? Vad är trygghet och var kommer den ifrån? Som berörts i denna rapport finns skäl att rikta fokus på trygghet på arbetsmarknaden som helhet snarare än via enskilda anställningar. Dessutom framstår inträdet på arbetsmarknaden som mycket viktigt för framtida trygghet.

Teknologiska skiften, strukturomvandlingar och ökad nivå av specialisering innebär att det är svårt, om ens möjligt, att lagstifta fram trygghet för breda grupper av anställda. Den främsta tryggheten finns för personer som har högt eftertraktade kunskaper på arbetsmarknaden där möjligheten att få nya jobb är stora.

Det har tidigare förts omfattande diskussion om att rigida strukturer på arbetsmarknaden kan missgynna outsiders (personer som ännu inte etablerat sig på arbetsmarknaden) till fördel för insiders (personer med fast förankring på arbetsmarknaden). Det finns skäl att komplettera bilden genom att visa på de långsiktiga effekterna av en trög start på arbetsmarknaden. En rad studier som genomförts i Sverige och omvärlden under senare tid visar att ett försenat inträde på arbetsmarknaden inte bara medför en tillfällig effekt, utan dessutom bidrar till framtida ärr i form av sämre karriärutveckling. Anledningen tycks vara att uppbyggnad av olika former av generella och specifika kompetenser spelar en avgörande roll för framtida utfall. Eftersom humankapitalet spelar en allt större roll på vår samtida arbetsmarknad finns det all anledning att vara alltmer vaksam på att just unga människors inträde på arbetsmarknaden kan ske utan större störningar.

Personer med lägre kvalifikationer bär med sig ärran av en trög start genom högre risk för arbetslöshet, och därmed högre trygghet. De som på grund av höga kvalifikationer upplever låg risk för utanförskap drabbas genom långsammare framtida karriärutveckling. Även långt efter att ungdomar trätt in på arbetsmarknaden, och blivit insiders, präglas de således negativt av effekterna av en trög start. Sammanslaget pekar mycket på att den stora utmaningen med att främja trygghet och skapa goda karriärmöjligheter alltmer handlar om just en god start.

Det är värt att hålla i minnet att inträdet av unga på arbetsmarknaden ofta sker via personliga kontakter via föräldrar och bekanta.<sup>66</sup> Situationen har uppstått eftersom ungdomar i allmänhet har svårt att komma i arbete. Bekanta och familjemedlemmar måste därför hjälpa till att ge ungdomar chansen att få sina första arbeten. Om möjligheterna till inträde generellt förbättras kan en mer meritokratisk arbetsmark-

---

66 Kramarz & Thesmar (2013).

nad bli möjlig, där också de utan personliga kontakter lättare kommer i arbete. Därmed utjämnas skillnaderna i livschanser för människor med olika social bakgrund.

Hur kan vi då främja smidigt inträde på arbetsmarknaden? Det går att ge många svar på den frågan. Bättre kompetensutveckling i skolan, förbättrat näringsklimat som leder till ökad efterfrågan på arbete och olika åtgärder som stimulerar till tidig arbetsmarknadskontakt under ungdomsåren kan alla bidra till förbättring. Så kan även lagstiftning och lönesättning utformas så att ungas chanser till inträde blir så stora som möjligt.

# Referenser

- Andersen, T.M. (2012), *A flexicurity labour market in the great recession: the case of Denmark*, *De Economist* 160;2:117-140.
- Angelin, A (2009), *Den dubbla vanmaktens logik : en studie om långvarig arbetslöshet och socialbidragstagande bland unga vuxna*. Avhandling, Lund: Lunds universitet.
- Arulampalam, W (2001), Is unemployment really scarring? : effects of unemployment experiences on wages. *The Economic Journal*, 111:F585-F606.
- Auer, P (2006), Protected mobility for employment and decent work : labour market security in a globalized world. *Journal of Industrial Relations*, 48,1:21-40.
- Auer, P (2007), *In search of optimal labour market institutions*. International Labour Organization, Economic and Labour Market Paper 2007/3. Hämtad 2014-03-06 från: <[http://www.ilo.int/wcmsp5/groups/public/---ed\\_emp/---emp\\_elm/---analysis/documents/publication/wcms\\_113902.pdf](http://www.ilo.int/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_elm/---analysis/documents/publication/wcms_113902.pdf)>.
- Autor, DH (2010), *The polarization of job opportunities in the US labor market : implications for employment and earnings*, Center for American Progress och The Hamilton Project. Hämtad 2014-03-06 från: <<http://economics.mit.edu/files/5554>>.
- Autor, DH, Katz, LF & Krueger, AB (1998), Computing inequality : have computers changed the labor market?. *The Quarterly Journal of Economics*, 113,4:1169-1213.
- Becker, BE & Hills, SM (1980), Teenage unemployment : some evidence of the long-run effects on wages. *Journal of Human Resources*, 15:354-372.
- Becker, BE, Beatty, RW & Huselid, MA (2009), *The differentiated workforce : transforming talent into strategic impact*. Boston, MA: Harvard Business Press.
- Bernhard-Oettel, C, Sverke, M & De Witte, H (2005), Comparing three alternative types of employment with permanent full-time work : how do employment contract and perceived job conditions relate to health complaints?. *Work & Stress*, 19,4:301-318.
- Bernhard-Oettel, C, Cuyper, ND, Berntson, E & Isaksson, K (2008), Well-being and organizational attitudes in alternative employment : the role of contract and job preferences. *International Journal of Stress Management*, 15,4:345-363.
- Bernhardt, J & Krause, A (2013), Flexibility, performance and perceptions of job security : a comparison of East and West German employees in standard employment relationships. *Work, Employment & Society*, 21 oktober.
- Berntson, E (2010), The moderating role of employability in the association between job insecurity and exit, voice, loyalty and neglect. *Economic and Industrial Democracy*, 31,2:215-230.
- Christensen, CM & Raynor, ME (2003), *The innovator's solution, creating and sustaining successful growth*. Boston, MA: Harvard Business School.
- Christensen, CM, Grossman, JH & Hwang, J (2009), *The innovator's prescription : a disruptive solution for health care*. New York: McGraw-Hill.
- Crook, TR, Todd, SY, Comb, JG, Woehr, DJ & Ketchen, DJ (2011), Does human capital matter? : a meta-analysis of the relationship between human capital and firm performance. *J Appl Psychol*, 96,3:443-456.
- Cunni, KA, MartinRogers, N & Mortimer, JT (2009), Adolescent work experience and self-efficacy. *Int J Sociol Soc Policy*, 29:164-175.
- Davenport, TH, Harris, J & Shapiro, J (2010), Competing on talent analytics. *Harvard Business Review*, The Big Idea, oktober. Hämtad 2013-12-18 från: <<http://hbr.org/2010/10/competing-on-talent-analytics>>.
- Ekonomifakta (2013), Hinder för jobb, 2013-10-17. Hämtad 2013-12-17 från: <<http://www.ekonomifakta.se/sv/Artiklar/2013/Oktober/Hinder-for-jobb/>>.

- Eliason, M & Storrie, D (2006), Lasting or latent scars : Swedish evidence on the long-term effects of displacement. *Journal of Labour Economics*, 24:831–856.
- Emmenegger, P (2009), Specificity versus replaceability : the relationship between skills and preferences for job security regulations. *Socio-Economic Review*, 7,3:407–430.
- Eurostat (2012), One out of six employees in the EU27 was a low-wage earner in 2010. Eurostat News Release, 2012-12-20. Hämtad 2014-03-06 från: <[http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY\\_PUBLIC/3-20122012-AP/EN/3-20122012-AP-EN.PDF](http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/3-20122012-AP/EN/3-20122012-AP-EN.PDF)>.
- Fares, J & Tinongson, ER (2007), Youth unemployment, labor market transitions and scarring: evidence from Bosnia and Herzegovina, 2001–2004. The Policy Research Working Paper Series no 4183, Världsbanken. Hämtad 2013-12-20 från: <[http://www.iza.org/conference\\_files/worldb2007/fares\\_j3383.pdf](http://www.iza.org/conference_files/worldb2007/fares_j3383.pdf)>.
- Felstead, A, Gallie, D, Green, F & Inanc, H (2012), Skills at work in Britain : first findings from the Skills and Employment Survey 2012, LLAKES. Hämtad 2013-12-17 från: <<http://www.llakes.org/wp-content/uploads/2013/04/1.-Skills-at-Work-in-Britain-mini-report.pdf>>.
- Ferrie, JE, Marmot, MG, Griffiths, J & Ziglio, E (1999), Labour market changes and job insecurity : a challenge for social welfare and health promotion. Världshälsoorganisationen WHO, WHO Regional Publications, European Series, nr 81. Hämtad 2013-12-16 från: <[http://www.euro.who.int/\\_\\_data/assets/pdf\\_file/0005/98411/E66205.pdf](http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0005/98411/E66205.pdf)>.
- Fougère, D, Kramarz, F & Pouget, J (2009), Youth unemployment and crime in France. *Journal of the European Economic Association*, 7,5:909–938.
- Furlong, A & Cartmel, F (2004) Vulnerable young men in fragile labour markets : employment, unemployment and the search for long-term security. Joseph Rowntree Foundation. Hämtad 2013-12-19 från: <<http://www.jrf.org.uk/sites/files/jrf/1859351808.pdf>>.
- Gangl, M (2004), Welfare states and the scar effects of unemployment : a comparative analysis of the United States and West Germany. *American Journal of Sociology*, 109:1319–1364.
- Gartell, M (2009), Unemployment and subsequent earnings for Swedish college graduates : a study of scarring effects. IFAU working paper 2009:10. Hämtad 2013-12-19 från: <<http://www.ifau.se/Upload/pdf/se/2009/wp09-10.pdf>>.
- Geishecker, I, Riedl, M & Frijters, P (2012), Offshoring and job loss fears : an econometric analysis of individual perceptions. *Labour Economics*, 19,5:738–747.
- Gibbons, R & Waldman, M (2004), Task-specific human capital. *American Economic Review*, 94:203–207.
- Giuliano, P & Spilimbergo, A (2009), Growing up in a recession : beliefs and the macroeconomy. IZA Discussion Paper nr 4365. Hämtad 2013-12-19 från: <<http://ftp.iza.org/dp4365.pdf>>.
- Gregg, P (2001), The impact of youth unemployment on adult unemployment. *The Economic Journal*, 111:F626–F653.
- Gregg, P & Tominey, E (2005), The wage scar from male youth unemployment. *Labour Economics*, 12:487–509.
- Gregory, M & Jukes, R (2001), Unemployment and subsequent earnings : estimating scarring among British men 1984–94. *The Economic Journal*, 111:F607–F625.
- Grönqvist, H (2011), *Youth unemployment and crime : new lessons exploring longitudinal register data*. Working paper 7/2011. Stockholm: SOFI, Stockholms universitet.

- Guest, D (2004), Flexible employment contracts, the psychological contract and employee outcomes : an analysis and review of the evidence. *International Journal of Management Reviews*, 5,1:1–19.
- Heyman, F, Norbäck, P-J & Persson, L (2013), *Jobbdynamiken i svenskt näringsliv 1990 till 2009 : teori och empiri*. IFN Policy Paper nr 60. Stockholm: Institutet för Näringslivsforskning (IFN).
- Ioannides, YM & Loury, LD (2004), Job information networks, neighborhood effects, and inequality. *Journal of Economic Literature*, 42:1056–1093.
- Irons, JS (2009), *Economic scarring : the long-term impacts of the recession*. EPI Briefing Paper nr 243. Hämtad 2013-12-20 från: <<http://www.epi.org/publication/bp243/>>.
- Jakobsson, U & Herin, J (2009), *Inkomstbeskattningen och kunskapssamhället*. Stockholm: Svenskt Näringsliv.
- Kahn, LB (2009), The long-term labor market consequences of graduating from college in a bad economy. *Labour Economics*, 17:303–316.
- Karlson, N & Skånberg, O (2012), *Matchning på den svenska arbetsmarknaden : underlagsrapport 9 till Framtidskommissionen*. Stockholm: Fritze.
- Kramarz, F & Thesmar, D (2013), Social networks in the boardroom. *Journal of the European Economic Association*, 11,4:780–807.
- Liang, CYC, McLean, RD & Zhao, M (2011), Creative destruction and finance : evidence from the last half century. Presenterad vid International Conference of the French Finance Association (AFFI), maj 2011. Hämtad 2013-12-18 från: <<http://sites.kauffman.org/efic/resources/Creative-Destruction-and-Finance.pdf>>.
- Lundin, A & Hemmingsson, T (2013), *Prediktorer för arbetslöshet och förtidspension*. IFAU. Hämtad 2013-12-19 från: <[www.ifau.se/Upload/pdf/se/2013/r-2013-25-Prediktorer-for-arbetsloshet-och-fortidspension.pdf](http://www.ifau.se/Upload/pdf/se/2013/r-2013-25-Prediktorer-for-arbetsloshet-och-fortidspension.pdf)>.
- Lurweg, M (2010), *Perceived job insecurity, unemployment risk and international trade : a micro-level analysis of employees in German service industries*. SOEP paper No 300. Hämtad 2013-12-17 från: <[http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract\\_id=1616023](http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1616023)>.
- Madsen, P.K. (2004), *The Danish model of 'flexicurity': experiences and lessons*, TRANSFER. *European Review of Labour and Research*, 10,2:,187-207.
- Mansour, H (2009), *The career effects of graduating from college in a bad economy : the role of workers ability*. Mimeo, University of California, Santa Barbara. Hämtad 2013-12-20 från: <<http://econ.ucdenver.edu/mansour/BC09.pdf>>.
- Mascherini, M (2012), *NEET's : young people not in employment, education or training : characteristics, costs and policy responses in Europe*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Mortimer, JT, Finch, MD, Dennehy, K, Lee, C & Beebe T (1994), Work experience in adolescence. *Journal of Vocational Education Research*, 19:39–70.
- Mortimer, JT, Pimentel, EF, Ryu, S, Nash, K & Lee, C (1996), Part-time work and occupational value formation in adolescence. *Social Forces*, 74:1405–1418.
- Mroz, TA & Savage, TH (2006), The long-term effects of youth unemployment. *Journal of Human Resources*, 41:259–293.
- Nordström Skans, O (2004), *Scarring effects of the first labour market experience : a sibling based analysis*. IFAU working paper 2004:14. Hämtad 2013-12-19 från: <<http://www.ifau.se/Upload/pdf/se/2004/wp04-14.pdf>>.
- Oreopoulos, P, Wachter, T von & Heisz, A (2006), *The short- and long-term career effects of graduating in a recession : hysteresis and heterogeneity in the market for college graduates*. NBER Working Paper 12159. Hämtad 2013-12-20 från: <<http://www.nber.org/papers/w12159>>.

- Oscarsson, E (2013), *Ungdomsarbetslöshet : mått, orsaker och politik*. Stockholm: SACO.
- Oyer, P (2006), Initial labor market conditions and long-term outcomes for economists. *Journal of Economic Perspectives*, 20:143–160.
- Oyer, P (2008), The making of an investment banker : stock market shocks, career choice, and lifetime income. *The Journal of Finance*, 63:2601–2628.
- Parker, P (2008), Promoting employability in a "flat" world. *Journal of Employment Counseling*, 45,1:2–13.
- Patton, W (2001), Career education : what we know, what we need to know. *Australian Journal of Career Development*, 10:13–19.
- Reine, I, Novo, M & Hammarström, A (2004), Does the association between ill health and unemployment differ between young people and adults? : results from a 14-year follow-up study with a focus on psychological health and smoking. *Public Health*, 118,5:337–345.
- Scarpetta, S, Sonnet, A & Manfredi, T (2010), *Rising youth unemployment during the crisis : how to prevent negative long-term consequences on a generation?*. OECD Social, Employment and Migration Working Papers, No 106. Hämtad 2014-03-06 från: <<http://www.oecd.org/employment/youthforum/44986030.pdf>>.
- Schumpeter, J (2003/1942), *Capitalism, socialism and democracy*. Taylor & Francis e-Library. Återtryck från originalbok från 1942.
- Silla, I, De Cuyper, N, Gracia, FJ, Perió, JM & De Witte, H (2009), Job insecurity and well-being : moderation by employability. *Journal of Happiness Studies*, 10,6:739–751.
- Stevens, K (2007), *Adverse economic conditions at labour market entry : permanent scars or rapid catch-up?*. Department of Economics, University College London, Job Market Paper. Hämtad 2013-12-20 från: <<http://www.sole-jole.org/9222.pdf>>.
- Teodorescu, A & Pettersson, L-O, red (2010). *Jobben kommer och går : behovet av trygghet består*. Stockholm: Ekerlids.
- Tählin, M (2007), Överutbildningen i Sverige : utveckling och konsekvenser. I: Olofsson, J (red), *Utbildningsvägen – vart leder den? : om ungdomar, yrkesutbildning och försörjning*. Stockholm: SNS förlag.
- Ulander-Wänman, C (2010), *Flexicurity och utvecklingsavtalet*. Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU). Hämtad 2013-12-18 från: <<http://www.ifau.se/Upload/pdf/se/2010/r10-19-Flexicurity-och-utvecklingsavtalet.pdf>>.
- Ungdomsstyrelsen (2005), *Fokus 05 : en analys av ungas etablering och egen försörjning*. Hämtad 2013-12-19 från: <[http://www.ungdomsstyrelsen.se/sites/default/files/publikationer\\_uploads/wwwfokuso5.pdf](http://www.ungdomsstyrelsen.se/sites/default/files/publikationer_uploads/wwwfokuso5.pdf)>.
- Viktor, S & Bergold, J (2011), *Unga vuxnas arbetsvillkor och syn på arbetslivet*. Stockholm: LO.